Марусенко Роман Ігорович

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри земельного та аграрного права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Формулювання дефініцій у правовій доктрині та практиці законотворення

Потребу у чіткому та однозначному викладенні знань засобами письмової мови, а також у правильному розумінні лексичного значення термінів [1] та письмових мовних конструкцій у юридичній науці важко переоцінити. Формалізованість юридичної мови зумовлює до ретельного аналізу змісту кожної мовної одиниці при її використанні у законотворенні, формулюванні положень договору, застосуванні норм права для досягнення поставленої мети тощо.

Правова визначеність законодавства як гарантія його якості зумовлює законодавця до використання у текстах нормативних актів дефініцій з метою надання вжитим термінам та поняттям однозначності. І помилка у такій діяльності може коштувати дуже дорого. У даній публікації ми спробуємо дослідити мету вживання дефініцій у актах законодавства та доктринальних джерелах і відслідкувати наявні тенденції.

Варто відзначити, що загалом проблематика вживання понять та дефініцій у законодавстві не є новою. Проблематиці вживання термінів та понять, легальному дефініціюванню останніх були присвячені праці таких дослідників, як Апт Л.Ф.[2], Вопленко М.М.[3], Давидова М.Л.[4], Кузнєцова О.А.[5], Пчолкін О.В.[6], Ушакова Л.Н.[7], Чиннова М.В.[8] та деяких інших.

Разом із тим, сучасна практика вітчизняного законотворення, а так само зміст численних наукових доробків дають підстави вважати наявні напрацювання із зазначеного питання не надто вживаними. Відтак дослідження причин ситуації, що склалася, вважаємо актуальним.

Розпочнемо аналіз з оцінки стану чинного законодавства, яке, з одного боку, має визначальний вплив на суспільні відносини, а з іншого – формулює нові завдання для юридичної науки.

Кожне спеціальне поняття може мати одне або кілька значень. В першому випадку завдання особи, яка тлумачить норму закону, формулює положення договору, здійснює правозастосування тощо, полягає у з'ясуванні змісту такого значення з урахуванням наміру та цілей вживання поняття. У другому – з'ясуванню змісту поняття передує вибір значення слова, котре випливає із контексту вживання останнього.

В юриспруденції пояснення змісту термінів досить часто формуються не еволюційним шляхом за допомогою практики вживання та напрацювань науки, а за допомогою формулювання того чи іншого розуміння поняття в актах нормативного характеру. І не завжди такі дефініції несуперечливо розкривають зміст

© Марусенко Р.І.

загальновживаних слів. Нерідко вони самі по собі посилюють ступінь невизначеності змісту терміна. Разом із тим, будь-які формулювання закону, навіть невдалі, зобов'язують усіх, на кого поширюється дія такого акта, розуміти і тлумачити поняття саме у спосіб, зазначений у законі.

Законодавчі дефініції, на відміну від доктринальних, не тільки і не стільки виконують функцію пояснення термінів та розкриття багатоманітності його змісту, скільки вказують на конкретний зміст певної мовної одиниці, який вкладався в неї законодавцем. Це має допомагати вірно розуміти волю законодавця при застосуванні норм права, в яких даний термін наявний, і яких стосується дефініція.

Формалізація термінів у законодавчих дефініціях має як позитивні, так і негативні риси. З одного боку, ними повинна усуватись багатозначність у розумінні поняття, що має сприяти одноманітному застосуванню норм права в конкретній ситуації і дозволяє з високою долею ймовірності спрогнозувати результат застосування такої норми. В цілому система дефініцій усього законодавчого масиву покликана забезпечувати його одноманітне розуміння, виконує системоутворюючу функцію, оскільки саме однозначність і стабільність розуміння термінів та понять є метою їх дефініціювання в законодавстві.

З іншого боку, довільне формулювання законодавцем змісту термінів та понять без врахування їх усталеного семантичного змісту, а так само практики вживання, призводить до неузгодженості між змістом окремих нормативних актів [9], до спотворення нормативного змісту понять в принципі порівняно із усталеним у відповідній сфері [10], до вміщення в текст закону дефініцій, які не несуть коректного змістовного навантаження, а так само не розкривають зміст поняття взагалі [11], до формулювання дефініцій понять, які відсутні в тексті акта, або вжиті один-два рази[12], до вміщення в текст акта дефініції, наявність-відсутність якої взагалі не впливає на регулювання суспільних відносин[13] та інших наслідків. Це здатне породжувати складнощі у правозастосуванні та численні спори. Крім того, нерідко невизначеність змісту невдало роз'яснених термінів тільки посилюється.

Легальне дефініціювання термінів та понять, як правило, знаходиться на межі двох протилежних тенденцій: „кожне визначення є небезпечним" та „право може і повинно бути визначеним" [14]. Знаходження балансу є досить складним і, як свідчить практика, має місце не завжди. В контексті досліджуваного питання нас цікавитиме тенденція саме до збільшення питомої ваги дефініцій в нормативних актах та доробках наукового характеру.

Формулювання тексту нормативних актів є прерогативою посадових осіб та органів, до повноважень яких входить розробка та затвердження відповідного документа. Тому можливість впливу на цю діяльність ззовні є мінімальною і здебільшого обмежується поданням пропозицій до оприлюднених для обговорення проектів нормативних актів.

Корегування помилок у формулюванні в тексті нормативного акта змісту тих чи інших понять здійснюється Конституційним Судом України, до повноважень якого належить право офіційного тлумачення законодавчих актів [15]. Але й діяльність цього судового органу не є панацеєю. Як обґрунтовано стверджують фахівці,

помилок може припускатись і Конституційний суд [16]. І за відсутності механізму їх виправлення ситуація складається не дуже приємна. Відтак, маємо висновок – найбільш ефективним у даному разі має бути просте й зрозуміле формулювання норми закону без зайвих ускладнень та необхідності тлумачення в подальшому.

Для більш повного розуміння ролі нормативних дефініцій необхідно проаналізувати й інші цілі, які можуть зумовлювати до формулювання дефініцій в текстах нормативних актів, а так само в роботах науковців.

Перш за все можна припустити такі цілі формулювання законодавчих дефініцій: освітню ціль, а також пояснення змісту спеціально-юридичного терміна, що мало відомий неспеціалістам; тлумачення змісту спеціальних (специфічних) для певної сфери суспільних відносин термінів, неологізмів тощо; закріплення особливого значення слова для вживання у чітко окресленій сфері, а так само звуження чи розширення обсягу значення поняття; необхідність дотримання формальних вимог нормопроектної техніки тощо.

Науковці відмічають, що роль легальних дефініцій може також полягати у забезпеченні єдності розуміння норм законодавства; формуванні понятійного апарату системи права, підвищенні формалізованості законодавства тощо [17, с. 71].

Освітня мета, як правило, пов'язується з процесом навчання. Так, мислення будь-якої людини, на якому здебільшого базуються її вольові вчинки, є вербалізованим, здійснюється за допомогою мови – другої сигнальної системи. За допомогою мови особа може оперувати поняттями про оточуюче середовище, уявляти будь-який предмет, ситуацію у формі абстрактних моделей, не маючи в цей час з ними безпосереднього контакту. Мова дозволяє не тільки кодувати повідомлення про предмети та ситуації дійсності, а й декодувати і зберігати в часі смисловий зміст таких повідомлень [18, с. 618].

Таким чином, мова є основою для розуміння однією людиною повідомлення, сформованого за допомогою мови іншою людиною за відсутності безпосередньої їх взаємодії в одному місці в один і той самий проміжок часу. Звісно, що така функція мови може бути реалізована тільки при однаковому змістовному навантаженні повідомлення для усіх суб'єктів взаємодії. Іншими словами, поняття, терміни для позначення явищ та предметів дійсності повинні розумітись однаково за змістом, про який попередньо домовились суб'єкти інформаційної взаємодії.

Здатність будь-якої людини сприймати, розуміти мовні знаки і відповідним чином скеровувати свою поведінку формується поступово за допомогою навчання. Не в останню чергу цим обумовлюється те, що дієздатність (здатність своїми діями породжувати та здійснювати права та створювати для себе обов'язки і, як наслідок, нести відповідальність за їх невиконання) чинним законодавством пов'язується з досягненням певного віку та здатністю усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними [19]. Передбачається, що по досягненню 18 років (вік, з якого особа за загальним правилом є повністю дієздатною) завершується формування навичок, необхідних для чіткого усвідомлення змісту мовних знаків. Це підтверджується і ст. 68 Конституції України (незнання законів не звільняє від відповідальності), так само

як і відсутністю в законодавстві положень про звільнення від неї через нерозуміння дієздатною особою змісту закону.

На підставі викладеного вище освітню ціль як мету формулювання нормативних дефініцій можна відкинути, оскільки призначенням норм права є регулювання відносин між суб'єктами, які мають вже сформовані навички усвідомлення змісту нормативних приписів, шляхом впливу на їх поведінку. Презюмується, що дані суб'єкти повинні розуміти значення норм права, які поширюють на них свою дію (підтвердженням чому і є законодавчий критерій наявності дієздатності у таких осіб).

Що ж стосується пояснення змісту спеціально-юридичного терміна, маловідомого особам, які не займаються юридичною діяльністю, як мети формулювання в законі дефініції, то дана обставина, на нашу думку, не повинна бути підставою формулювання дефініцій (хоча науковці розглядають цю підставу як можливу і закономірну[20]). Натомість вважаємо, що оптимальне формулювання норм закону для їх сприйняття усіма суб'єктами, на яких вони поширюють свою дію, повинно передбачати по можливості спрощення тексту законодавчих положень, а не його ускладнення дефінітивними конструкціями. Звісно, дане правило не слід вважати абсолютним, проте воно видається бажаним.

Щодо мети тлумачення спеціальних термінів слід зазначити таке. Далеко не кожне поняття потребує нормативного пояснення. Така необхідність має місце виключно при виникненні сумнівів у здатності суб'єктів правореалізації до правильного розуміння змісту поняття чи контексту його вживання. В той же час статус таких суб'єктів, як вказувалося вище, у більшості випадків ставить під сумнів доцільність подання у законі дефініцій загальновживаних понять.

Головне призначення норм права полягає не в описі певного явища, а у регулюванні поведінки суб'єктів. Тому легальні дефініції, на відміну від наукових, повинні містити не усі, а лише найважливіші ознаки, критичні для формулювання роз'яснюваного терміна. Науковці метою запровадження легальних дефініцій вважають забезпечення єдності у праворозумінні, підвищення формалізації законодавства, запровадження в чинне законодавство нових результатів розвитку науки, поновлення теоретичної бази законодавства тощо[21, с. 9].

Зміст певного поняття у законі розкривається саме для потреб юридичної практики, а тому усі інші ознаки, які можуть мати відношення до пояснюваного терміна, але не важливі для потреб правового регулювання, мають бути відкинуті. В ідеалі це повинно відрізняти законодавчі формулювання від наукових, доктринальних, чого у практиці законотворення, нажаль, нерідко бракує [22, с. 103].

Оскільки дефініція міститься у тексті нормативного акта, вона є техніко-юридичним засобом правової регламентації відносин, хоча й нетиповим - є владним велінням загальнообов'язкового характеру, формально визначена, є цілісною та логічно коректною [23, с. 6]. Відтак, помилки у формулюванні дефініцій рівнозначні помилкам у формулюванні звичайних приписів права. Разом із тим, значна різниця полягає у тому, що звичайна норма права застосовується лише в межах своєї гіпотези, а відтак торкається досить вузького кола відносин, а невдала дефініція

терміна буде справляти негативний вплив на *усі* норми, у яких такий термін зустрічається [24].

Що стосується тлумачення вузькоспеціальних термінів, які вперше запроваджуються відповідним законом, а так само тих, що є результатом розвитку науки чи нових технологій, і зміст яких не є усталеним у термінології відповідної галузі знань, то така мета розкриття змісту терміна у тексті нормативного акта є, безумовно, виправданою. Але і у цьому разі необхідно дотримуватись вимог доцільності формулювання поняття в нормах закону, точності формулювання та надання йому уніфікованого значення, відсутності в законодавстві інших дефініцій даного поняття. Викладені умови потребують формування чітких прив'язок (відсилок) до дефініції в актах, в яких спеціальний термін буде використовуватись.

В розрізі викладеного слід відзначити поширену останнім часом практику надмірного перевантаження тексту нормативних актів чинного законодавства визначеннями понять [25, с. 7]. При цьому здебільшого йдеться про загальновживані категорії та їх звичайне літературне та юридичне значення [26]. Коли така практика стає самоціллю, формальною вимогою, або своєрідною традицією нормопроектування, це не тільки надмірно збільшує обсяг нормативного матеріалу за рахунок зайвих положень, а й здатне породжувати колізії у регулюванні відповідних відносин. Відтак вважаємо цілком слушною необхідність відмови від перетворення нормативних актів на своєрідні словники [22, с. 103], оскільки інакше спотворюється роль писаного права як регулятора суспільних відносин. Натомість зміст загальновживаного поняття завжди може бути з'ясований за допомогою довідкової літератури (словників, енциклопедій тощо), оскільки юриспруденція використовує той самий мовний апарат, що й інші галузі знань. Поряд із цим впорядкування наявної в нормативних актах термінології необхідно провадити на понятійному, дефінітивному та лінгвістичному рівнях [25, с. 8].

Справедливості заради зауважимо, що категоричності та однозначності викладеного висновку позбавляє та обставина, що дефініції можуть виконувати не тільки пояснювальну функцію (про що йшлося вище), а й подекуди виступають системоутворюючим чинником формування системи законодавства (створюючи у разі якісного процесу нормотворення системні правові зв'язки між іншими юридично значимими категоріями із можливістю наскрізного використання термінів та понять у певній галузі законодавства).

З іншого боку, право повинно залишатись гнучким інструментом регулювання суспільних відносин, і сама можливість його тлумачення – риса, що дозволяє оперативно пристосовувати норми права у їх незмінному вигляді до умов конкретної ситуації, у тому числі до змін у суспільстві [27].

Досягненню викладеної вище мети сприяє й спеціально призначений для цього інститут тлумачення змісту правових норм учасниками відповідних відносин. Окрім тлумачення змісту норм права Конституційним Судом України, казуального - іншими судами, автентичного тощо (офіційний різновид) можливе також неофіційне тлумачення. Воно може здійснюватись сторонами відповідних правовідносин,

адвокатами, державними органами і може виступати у формах побутового, професійного, доктринального [28].

Як правило, саме доктринальне тлумачення як різновид неофіційного має вагомий вплив на регулювання відносин. На рівні конкретних правовідносин це може бути надання фахівцями правових експертних висновків для судових органів та інших суб'єктів правозастосування і т.п. Вплив на ширше коло відносин притаманний доктринальному тлумаченню, яке здійснюється по-перше, за дорученням Конституційного Суду та деяких інших органів і в подальшому враховується в рішенням цих органів. По-друге, - це наукові доробки фахівців-юристів, які спрямовані на розв'язання завдань, що постають перед юридичною наукою.

З цього приводу переконливою вбачається позиція, відповідно до якої сфера дії закону вважається сферою волі, а не інтелекту. Відтак, наводячи дефініцію у тексті нормативного акта, законодавець втручається в наукову діяльність. Більше того, якщо такі дефініції є спірними за змістом чи неоднозначними, вони не повинні застосовуватись [29, с. 14]. Це ще раз підкреслює значення дефініцій, що наводяться в працях науковців.

Юридична наука розвивається паралельно розвиткові нормативної бази. І саме науково обґрунтовані та емпірично доведені результати є підґрунтям, основою для формування змісту перспективного законодавства і подальшого випробування практикою.

З огляду на це, маємо проаналізувати і результати наукового пошуку в частині формулювання науковцями-юристами дефініцій понять, котрі в подальшому гіпотетично можуть бути зафіксовані у нормах чинного законодавства.

Наукові доробки для мети нашого дослідження за критерієм новизни умовно можна поділити на звичайні публікації (монографічні дослідження, статті), які не обов'язково мають містити нові положення, та праці, що іманентно містять нові наукові результати (дисертаційні дослідження, автореферати тощо).

Автори монографічних досліджень, статей, описуючи ту чи іншу проблематику, нерідко пропонують власне бачення окремих термінів, категорій, наводять власні визначення, формулюють ознаки та дефініції. Загалом це сприяє науковому пошуку та знаходженню найбільш оптимальної „формули" розуміння відповідної категорії. Крім того, в дискусії з приводу різних тлумачень тієї чи іншої категорії нерідко, як каже приказка, народжується істина.

Зовсім інша картина спостерігається при аналізі дисертаційних досліджень та авторефератів. Велика кількість авторів намагаються у своїх роботах сформулювати власне оригінальне поняття того чи іншого явища, розуміння якого наявне, а поняття вже існує, та винести його на захист в якості новаційного. На перший погляд, в цьому немає нічого дивного, адже таким чином автор пропонує власне розуміння значення слова.

З іншого боку, слід пригадати значення дисертаційних досліджень та їх результатів. Так, дисертація на здобуття наукового ступеня є *„...кваліфікаційною науковою працею ... ... **повинна** містити висунуті здобувачем науково обґрунтовані*

теоретичні або експериментальні результати, наукові положення, а також характеризуватися єдністю змісту і ***свідчити про особистий внесок здобувача в науку***. [30]"

При цьому докторська дисертація повинна містити наукові положення та науково обґрунтовані результати у певній галузі науки, *що розв'язують важливу наукову або науково-прикладну проблему*, а кандидатська - *нові науково обґрунтовані результати* проведених здобувачем досліджень, *які розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для певної галузі науки [31]*.

Якщо поглянути на дисертаційні роботи під кутом зору процитованого Порядку, то напрошується висновок – усі дефініції, які вміщуються у положеннях дисертацій, що виносяться авторами на захист, повинні відповідати названим критеріям. З огляду на це, постає питання: яке конкретне наукове завдання, *що має істотне значення для певної галузі науки*, розв'язує автор, який пропонує „нове, оригінальне" пояснення загальновідомого явища? Напевне можна стверджувати лише те, що наступним дослідникам відповідної проблеми доведеться збирати більший перелік прізвищ науковців, які вже виводили свої розуміння того чи іншого поняття, і перераховувати їх у власних публікаціях, а, відповідно, і у дисертаційному дослідженні, як того вимагають вимоги до написання дисертаційних робіт [32].

Разом із тим, новизна будь-якого дисертаційного дослідження передбачає отримання *нового* результату. Це може бути: а) більш-менш коректне відтворення змісту вже наявного поняття автором у іншому формулюванні. Але відразу постає питання: яку функцію виконує таке нове положення, котре захищає автор? б) це може бути корегування чи навіть зміна усталеного змісту певного поняття. В такому разі мета, з якою така зміна пропонується, має бути обґрунтованою. Обидва випадки є виправданими, у разі, якщо нова дефініція зменшує наявний ступінь багатозначності поняття. Нажаль, цей критерій сьогодні дотримується нечасто.

Не слід відкидати також позицію про те, що й самі дефініції можуть бути об'єктом тлумачення, оскільки неоднозначність останніх може ускладнювати використання інтерпретаційної функції самих дефініцій [33, с. 10]. В такому разі тлумачення виразу, який в свою чергу тлумачить термін, є зайвим ускладненням на шляху з'ясування змісту відповідної мовної одиниці.

Залишимо відкритим риторичне питання про значення новизни великої кількості подібних дефініцій і спробуємо підсумувати викладене вище.

Видається, що для роз'яснення змісту *загальновживаних* понять цілком достатньо напрацювань лінгвістики, як частини семіотики і спеціальної для зазначеної мети галузі знань. Тому слід зводити кількість дефініцій таких понять до обґрунтованого мінімуму. В той же час для дефініціювання *спеціальних* понять є необхідним використання напрацювань термінознавчої науки, чого в пересічних дисертаційних роботах з правових наук здебільшого не прослідковується.

Що ж до легальних дефініцій, то вважаємо, прогресивним і вартим вивчення досвід таких країн як, наприклад, Німеччина, Канада, де поряд із правознавцями над формулюванням тексту нормативних актів працюють лінгвісти, котрі здатні запобігти наведеним у даній публікації помилкам [34]. З огляду на це видається

хибною практика викладення тексту багатьох нормативних актів за вже усталеним шаблоном, який структурно включає „визначення термінів, що вживаються в даному акті" навіть за відсутності у цьому потреби.

Виведення нових дефініцій як самоціль є негативним явищем у сучасній юридичній науці та практиці законотворення. Дефініціювання якомога більшої кількості понять і термінів має негативні наслідки. Для кожного конкретного випадку вживання слова неможливо вивести визначення, а відсутність можливості застосовувати абстрактні, загальні положення законодавства призводить і в майбутньому швидше за все буде призводити до неврахування особливостей кожного випадку, відхилень від належної реалізації принципу справедливості права, використання його як гнучкого інструмента регулювання суспільних відносин тощо.

Загальновизнаним є той факт, що гнучкість правової норми правових систем романо-германської правової сім'ї традиційно є однією з найважливіших особливостей такого нормативного положення, яке має поширювати дію на невизначене коло однорідних, але нетотожних випадків [35, с . 70]. Норма формулюється настільки загальним чином, наскільки це можливо без втрати нею функціональності, на відміну від казуїстичного підходу сім'ї загального права. Відтак тенденція до надмірного захоплення науковцями та на підставі їх доробків законодавцем дефініціюванням понять має бути приведена у відповідність до актуальних вимог юридичної науки, практики законотворення та повинна враховувати вже наявні напрацювання інших наук, таких як логіки, лінгвістики тощо.

Використані джерела:

1. Під „терміном" в тексті даної публікації розуміється слово чи словосполучення, яке точно позначає певне поняття (Словарь иностранных слов. – 8-е изд., стереотип. – М.: Русский язык, 1981. - С. 503); під „поняттям" - категорія, що визначає суттєві властивості, взаємозв'язки явищ та предметів, виражає змістовну сторону правових явищ та предметів, якщо спеціально не означено інше.

2. Апт Л.Ф. Дефиниции и право / Апт Л.Ф. – М: Академия, 2008.

3. Вопленко Н.Н. Официальное толкование норм права / Вопленко Н.Н. – М., 1975.

4. Давыдова М.Л. Юридическая техника: проблемы теории и методологии. Монография / Давыдова М.Л. /Гл. ред. Шестакова А.В. – Волгоград: Изд-во ВолГУ, 2009.

5. Кузнецова О.А. Специализированные нормы российского гражданского права: теоретические проблемы: диссертация… доктора юридических наук: 12.00.03 / Кузнецова О.А.. – Екатеринбург, 2007.

6. Пчелкин А.В. Технико-юридические нормы в современной России (проблемы теории и практики): дисс. на соиск. уч. степени канд. юрид. наук: спец 12.00.01 / Пчелкин А.В. – Н.Новгород, 2004.

7. Ушакова Л.Н. Дефиниция как нетипичное правовое средство законодательной техники: дисс. на соиск. уч. степени канд. юрид. наук:: спец

12.00.01 „Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве” / Ушакова Л.Н. – Тамбов, 2009.

8. Чиннова М.В. Дефиниции в нормативных правовых актах. / Чиннова М.В. – Киров: Изд-во нт-та МГЮА, 2010.

9. Наприклад, некоректне формулювання терміна „самовільне зайняття земельної ділянки” у ЗУ „Про державний контроль за використання та охороною земель” потенційно здатне вплинути на ефективне застосування ст. 212 ЗК України, ст 53-1 КУпАП, ст. 197-1КК України.

10. Наприклад, ст. 2 Земельного кодексу України визначає земельні відносини як відносини щодо володіння, користування та розпорядження землею. Разом із тим, зі змісту ЗК України та інших актів чинного законодавства (ЗУ „Про охорону земель” та ін.) недвозначно випливає, що до земельних також належать відносини щодо охорони земель, врегулювання яких є досить важливим.

11. Наприклад, поняття „рибогосподарського водного об’єкта” (ст. 1 ВК України), під яким розуміється водний об’єкт, що використовується для рибогосподарських цілей, взагалі не розкриває специфіки словосполучення, котре тлумачиться..

12. Наприклад у ЗУ „Про землеустрій” наявні дефініції понять: „стале землекористування” - вжите в тексті 1 раз, „межування земель” – без афіксів не вживається в тексті закону взагалі. Ситуація поглиблюється вказівкою ст. 1 закону на те, що наведені терміни вживаються у поданому значенні *саме в цьому* законі.

13. Наприклад, поняття „озеро”, вжите у тексті Водного кодексу України, визначається як „природна западина суші, заповнена прісними або солоними водами” (ст.1). На наше переконання, дане слово є загальновживаним, а запропонована дефініція не містить специфіки порівняно із усталеним змістом слова, тому тільки переобтяжує текст нормативного акта.

14. Хворостянкіна А. В. Дефініції в законодавчих текстах: питання теорії [електронний ресурс] / Хворостянкіна А. В. // Міністерство Юстиції України. – Режим доступу: http://212.90.181.100/0/6669.

15. Ст. 13 Закону України „Про Конституційний Суд України” від 16.10.1996 № 422/96-ВР // Урядовий кур’єр від 22.10.1996.

16. Попов Ю.Ю. О вредности официального „обязательного”толкования [електронний ресурс] / Попов Ю.Ю. // Режим доступу: http://popov-yuyu.narod.ru/0_spisok_statej.htm.

17. Вопленко Н.Н. Правовые дефиниции в современном российском законодательстве / Вопленко Н.Н. // Вестник Нижегородского ун-та им. Н.И. Лобачевского. – 2001. - № 1. - С. 64-71.

18. Физиология человека: Учебник / [Покровський В.М., Коротько Г.Ф. и др.]; под ред. В.М. Покровского, Г.Ф. Коротько. - 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Медицина, 2007. - 656с. – ISBN 5-225-04729-7.

19. Ст.ст. 30, 36 Цивільного кодексу України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - №40-44. - Ст. 356.

20. Апт Л.Ф., Дорофеева Т.А. Методические рекомендации по формированию понятійного апарата законопроекта / [Електронний ресурс] / Апт Л.Ф. // Режим доступу: http://council.gov.ru/files/journals/item/20090914162604.pdf

21. Див.: Давыдова М.Л. Нормативно-правовые предписания в российском законодательстве: автореф. дисс. на соиск. уч. степени канд. юрид. наук: спец 12.00.01 „Теория и история права и государства; история правових учений". – Саратов, 2002.

22. Мірошниченко А.М. Структура закону з точки зору „вимог нормопроектної техніки" (на прикладі законів – джерел земельного права" / Мірошниченко А.М. // Юридична Україна. – 2008. - № 12. – С. 101-105.

23. Ушакова Л.Н. Дефиниция как нетипичное правовое средство законодательной техники: автореф. дисс. на соиск. уч. степени канд. юрид. наук:: спец 12.00.01 „Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве" / Ушакова Л.Н. – Тамбов, 2009. – 22с..

24. На відсутність належної уніфікації юридичної термінології, єдиної семіотичної форми неодноразово звертали увагу науковці. Див., наприклад: Балтаджи П.М. Юридична мова правозастосовних актів: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. „Теорія та історія держави і права; історія політичних та правових учень" / Балтаджи П.М. – К., 2008. – С. 3.

25. Подорожна Т.С. Законодавчі дефініції: поняття, структура, функції: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. „Теорія та історія держави і права; історія політичних та правових учень" / Подорожна Т.С. – К., 2009. – 20с.

26. Так, Міністерство юстиції України закріплення визначень таких термінів у законі вважає нормальним явищем. Див. п. 12 Методичних рекомендацій щодо розроблення проектів законів та дотримання вимог нормо проектної техніки, схвалених постановою колегії Міністерства юстиції України від 21.11.2000 № 41[електронний ресурс] //. Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua

27. Мірошниченко А. М., Попов Ю. Ю. Чи потрібний Закон України „Про нормативно-правові акти?" [Електронний ресурс] / Мірошниченко А. М. // Форум права. – 2009. - № 1. – С. 365. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009_1/09mamnpa.pdf

28. Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін. – К.: „Укр. енцикл."., 1998. – Т. 6. - С. 82.

29. Хворостянкіна А.В. Законодавчі дефініції в правових системах континентального та загального права: порівняння методологічного підходу / Хворостянкіна А.В. // Наукові записки. – Т. 90: Юридичні науки. – К., 2009. - С. 13 - 16.

30. П. 11 Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затв. Постановою КМУ від 7.03.2007 р. № 423 // Офіційний вісник України від 23.03.2007. - 2007. - № 18. - Ст. 731.

© Марусенко Р.І.

31. П.п. 12, 13 Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затв. Постановою КМУ від 7.03.2007 р. № 423 // Офіційний вісник України від 23.03.2007. - 2007. - № 18. - Ст. 731.

32. Див. наприклад, п. 3 Постанови Президії ВАК України від 15.01.2003 № 7-05/1 „Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України" // Бюлетень Вищої атестаційної комісії України. – 2003. - №1.

33. Хворостянкіна А.В. Визначеність законодавчих дефініцій як умова ефективного дотримання духу та букви закону / Хворостянкіна А.В. // Наукові записки. – Т. 77: Юридичні науки. – К., 2008. - С. 8 - 12.

34. Аналогічного висновку доходять і дослідники даного питання. Див: Балтаджи П.М. Юридична мова правозастосовних актів: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. „Теорія та історія держави і права; історія політичних та правових учень" / Балтаджи П.М. – К., 2008. – С. 3, 15.

35. Давид Р., Жоффре-Спинози К. Основные правовые системы современности: пер. с фр. В.А. Туманова. – М.: Междунар. отношения, 1999. – 400с.

Досліджені окремі аспекти призначення дефініцій у нормотворенні. Проаналізовані критерії доцільності формулювання легальних дефініцій. Сформульовані пропозиції щодо виведення нових дефініцій у науковій юридичній літературі, дисертаційних дослідженнях.

Ключові слова: *дефініція, нормотворення, положення на захист.*

Исследованы отдельные аспекты назначения дефиниций в нормотворчестве. Проанализированы критерии целесообразности формулирования легальных дефиниций. Сформулированы предложения относительно введения новых дефиниций в научной юридической литературе, диссертационных исследованиях.

Ключевые слова: *дефиниция, нормотворчество, положения на защиту.*

Some aspects of definitions'formulation in lawmaking process have been examined. The advisability criteria of legal definitions' formulation were analyzed. Proposals of new definitions' establishment in legal scientific works, such as dissertations were formulated.

Keywords: *definition, lawmaking process, new scientific results.*